

Ч И С Т А Л О В Ъ - В

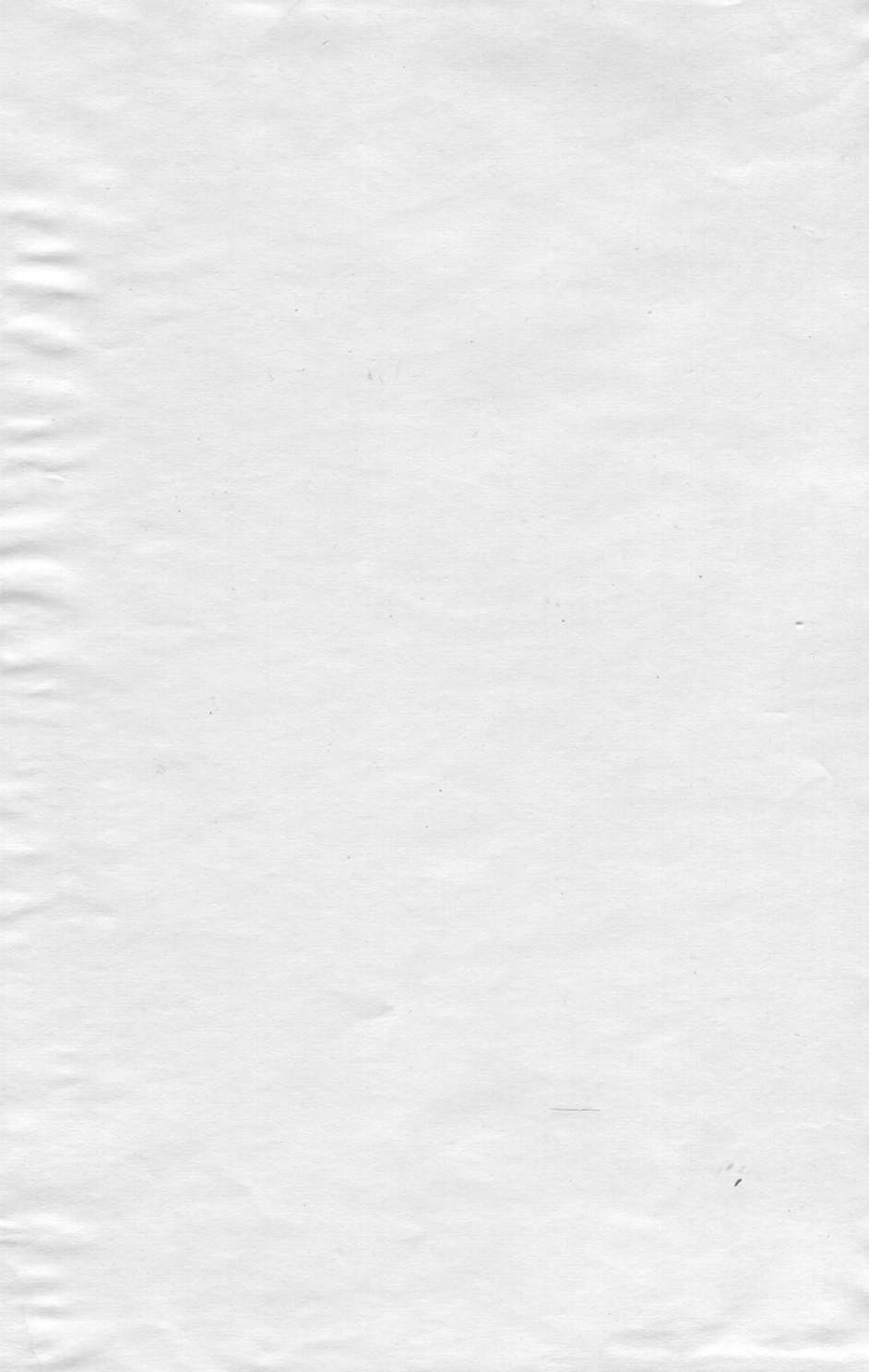

СЕРПАСТОРΙΑС
«БЖБД-ВІСТ»
ГІЖОДЫС

В

П

КОМІТЪІГА ДЕЛАНН 1926

Чістаљов Т. В.

«ЫЖЫд-ВІГТ» гижöдыс
СЕРЦАСТОРЈАС

Кыгасö тајöс бурейа-вица
Комі гижые-војтыр öтувтчöмлы
(КАП-лы.)

XII-öd во.

Комі ныга лезанін

1 9 2 9

В. Т. Чисталев. РАССКАЗЫ.

Обложка худ. Полякова.

Отпечатано в типографии

Коми госиздата

в кол. 2500 экз.

Облит № 68.

1929

ГЕРЦАСТОРҖАС
ЫЖЫд-ВІСТ-гіжөдыс

Щыг-воо.

Кыџи-нө каџтыштан тџанс,
Медвоџа октабрса војасбџ?
Куџом шытöлөн-нө
горöдлам ывынысö?!...
— (Мojдö-тај пöрöмныд)

...Јудор еöртјасöд, шордор ковтасјас-пöлөн, мунап-кö —
зор жуџыд козјаскöд ортчөн щöщ—сулалöны (öни-на) руд
пучерја, кос шеввиџан-увјаса, кокјылас космöм томџык
нывпујас,—кывтöм евидителјас дасöкмысöд во-јылые...

Мунап-кö вöли сџö војасö гујöрјас-дорти —важ красі-
тöм-гџжöда пернаа гујаскöд ортчөн —тыдышталöны выл леп-
тöм мылкторјас куш, пасјытöм, бед-кежые,—тöдан-һин,
кöџ і абу збылторсö гџжöма сетчö: „кулі-пö сещöм-да-
сещöм морт, щыгла“, лџбö—„щыг-помые висöмла“, тöд—
сџö дасöкмысöд во!..

Мича виџöдны нывпуöс пöт кынöмөн: вескыд тушаа,
гöгöр-öтвееп лапта увјаса, һџку-һебыд веж лысјаса, чöс-
кыд еір-дука—виџöдöмсые он пöт! Шогмö керышитны ныв-
пуöс крестачинлы колан-инö —пощ мајöг-вылö вескыд
пучерјаысла да кокһи-вöдитöмысла, һуџысла-нö—пощан-
помöл-вылö тужö. А кыјысылы, вöрö-ветлысылы—һебыд
волпае-пыдди чом-пыдöсö волсавны лыскыс, лџбö лодда-
би-дорö коз-улö, инö...

Но шог-сы-динö волыены мортлы щыг-кынöмөн, һан
перјöм-могые!

Со, коді-кö волöма татчö „һаңла“: öтџ пу пöрöдöма
да кулöма кырсö; мöд-ö—черсö сащкылöма да абу-һин
тыдалö вермöма і сувтса-вывеыс кокјылас сузмөн-выјöз
волöма Сееса—нощöн гортас нуöма...

Азым виџöдны кыџикөн кулöны кач: паскыд ота
сумыс тасмаөн сöкыда шлопкысö-усö кыреыс, бытöкö
щöг-сыла порелые кучіксö кулöны; топыда мöртчö пел-

помад ул кач ноп-волысыд, да... коҥныд-таж мывкыдыс
сылон,—іңасө крукасан—уған.

А кушом-на кач сөчөныд пызан-вылад візөдны чөс-
кыд, дулваыд петас—жежыд, рөшкыд..., куртчан-нө да—
кывжыд оз көтөд, гөрқазас-тасас горшад, оз кылав...
дыр һаклалан-да кызкө-еккө-і јөткан-кылөдан медбөрті,
да кынөмад бара пурмас, оз мун—орөдө гөгеурөс, кыр-
лалө сувјастө вірөз.. (Лөыд челады кач сөчөнөн чілјөд-
чыны-шыбласны—вылө-вылө качлас,—но оз ворссы весіг
і челадылөн сы-шөрө-воқө...)

Нем-чөжыс комі крестанін вөдітө-ужалө һаң—тылаһн,
ежаһн, муһн,—а ас һаң һекор оз тырмы. Став најөткасө,
мыј вөчлас—прөмысөн да керлеқөмөн—бара-жө лө һаң-
вылө сетны. Мыјдөм лө труд-чөвтны му-вөчигөн!—пөрөдны-
ректыны, мыр бертны, кокавны-гөрны, пошөдны, вынеөдны...
воас-нө ставыссө кымынкө нуд сөмын. Куш-іңјасыд,
му-вылө шоғманајасыд еща, мыј ермөддылөмаөе да вөч-
лөмаөе візјастө пөлјас, сіјө оз сузы, јөзыд-өд-таж пыр
өтарө сөдө, воқө олые јөзлы пыр лө сөдгыены. Віз-лі,
му-лі-кө ковмас—кутчие-пө черө да зырјө... Гојөмыд же-
һыд, уждыд уна. Быдтор колө удітөдчыны керны: лічөд-
лытөг, шојтчөг-төдлытөг, ныр-вылад уетөз... Ставсө сіјө
лө термасіг-тыр, чөпсасіг-тыр. Тулысын гөрны-лі ід-көза-
улө—лым-сорыс-на кын муө көзнытө лө, сізтөг оз удіт
вонысө...

І мыјдөм оз чукөртлы, гојөмбыд-чөжөн заптылы—
турунсө-һаңсө, вөлөга-вотөссө—ставсө-таж сіјөс куз көзыд
төлыд жөритас-ејас! І кымын јона лө песыны уј-вылын,
сымын јона колө пестыны ебөстө скөтлы і мортлы.

...Јура кымөрјас јенежті ветлөны кос-шоныд гојөмө.
Шера кунөрјас муһлөны сіктјас-вөст, ыбјас-вөст лун-
сөвмөс кадө... Шуптөм візөдны, кызікөн гымөн да чардөн
јенежтас-вежөссаң кышөдчө-локтө... Јокмуһлө сөлөмыс
візму-ужалые мортлөн. Пом крестанінлы, шерыд-кө мунас:
сөд-һајтө көзатө пөртас, ставсө жүгөдас. Но шоча овлывлө
шер. Мед ветласны кымөрјас арјавыв; мед, војјасыс пе-
мыд кө: кымөрыд муыды—ешкын! Ен пов сек һаһтө
кынтөмые.

Оз сізікөн повөдчы пуж. Гусөһык, шыһитөв кыјөдас
сіјө, мед-міча повөд-а-дырјыс, кодыр лунјасыс лөһн,

војјасыс сеч. Рытсаһыс-на кутас-і зевтны. Шонди увтасчы-
мыет көзөдалас сынөдсө. Јенеж—јежыд доң,—өтi кы-
мөртор абу. „Көт-ескө-пө ыжку-паста кымөртор-һын ыб-
вестад өшјіс!..“—кевмө крестанһин-морт. „Көт-ескө мед
төврутор-һын кыпөдчiс!..“ Но оз. Ескө, ме-чајта, дукөс
пөланас-жө-һын мужикыд вевтас, ловшынас көт, вермас-кө,
пөлалас...

Асывладор мөдөдчас јеждөдны увтасјас-выв, вочасөн
сонјас-куза ыбјас-вылө кысыны-кајны... Гортвыв-јежыд
дөраөн вевтас кулөм-мортөс-моз... Бөрдө, лыд-дөдлөмөн
бөрдө, шој-вылын-моз, крестанһин аслас дрөчка быдтантор-
динас.

—Мытчыс-һын өдјөжык. југыд - шондиөј! Кулышт,
гортвыв-дөрасө шој-вывеыс, да оқышт аслад шоныд лов-
шынад, мырд-ы смертыслыс, ловзөд!..—Те-өд верман,
те-өд-і јенмыс!

І кытi оқыштас—сетi-і ловзас. Кытчө инмылас сылөн
біа југөрыс, сетi-і сылас. Но ыб-чурктө-тај он бергөдлы
асылө-паныд быд бок. дыр-на тырмас шондiлы кыщовтны
ыб-гөгөр, быд вужөрсај видлагны-окавны. Сы-коста-нө
смертыд өтарө-на зевтө-і зевтө, чуравмөныс шепјастө
кынтө.

* * *

Октябрьса мед-воzza воө (даскөкјамысөдө) һаһ кынмис,
ез во. Мыј-волис i сiјө кокјылас вiјалис—куш кил. Пызыд
изаң-да—са. Пөжалан—һаһыд гормөга јумкең. Но-і сещө-
мыс ез вөв, быри. Унжыкыслөн төв-шөрөчыс ез тырмы.
Тулыснас өткымынлөн-һын сөмын вөли. Лоi щыг. Ізас,
жуг... Виедмјас паскали, өдчiс: гырдөн-муһан-мыт муһис
быд керкати, нуис мед-бөрја вiр војтјассө јөзыслыс...

Кум-јөртөдјас чыпкөны кушөз. Рынып жөж-улыс
важ кiскасөм, тусјас өктөны. Важ iзасјас вартөны, пыркө-
дөны өтi-тусөз. Ізас—тојөны гырјын. Мелһичајас сек
оз вөли ужавны. да-і һинөм вөли ужавныс: өтi созтыр
төрича-сора шыдөстө кiстан-кө кумлиад i сiјө разалө-вошө.
Но мелһича лоi быд керка-помын. Важ пөлјаслыс кiпом-
изкiјас кытыскө кыпөдiсны. А кодлөн ез вөв—лөсөдiсны,
сывтырја кызпу гөгылјасыс вөчалiсны жугөдлөм чугунтор
пiңјасөн.

„Гууррр... Ггууррр...“ — асывјасын быд сарајын кылö
изки шы гурскö (сöлöмтö јирöмөн-јирö быд гөгөрпöв бер-
гöдчöм шы!)

„Зуц-зуц!.. Зуц-зуц!“ тојинјас гыр-пыдöсö зуцкöны,
кос іңас жуглöны (тöждыыы кöчәјкајас сизикөн һаң нур-
тор іңасыы перјöны воңа-воң, четчöмөн-щöщ). Мед-бөртi-
нö-і жуг іңасыы бырi, һинöм ез кол. Кач.

Важөнәә-һин төдса комi јöзлы кач-һаңыд. Важ
сарјас јона вердлöмаде качнад мијан пöлјасöс (абу-на ву-
нöма колан-немса 40-öд, 60-öд шыг војасыы!): лок во-кö
вöлöм суас, һекущöм тöждыеöм һаң суғöдöм-лөсөдöм-јы-
лыы шыг-јöзлы налөн ез вöвлы. Ачыс-нö сарыс пельпом-
вылас плавгöмөн новлис сөдбöж-куён ежöм һыңку пағјас.
Комi морт-нö ветлөдлө-собалö парматi, кыјö дона кујассö
сылы... I нöшта-на öтчыд лoі сарјаслыы лок-олöмлад
пуктöмсö кыскыны јöзыслы ас-сылы-вылас Кујим-воөа сар-
војна-бöрын һинöм ез коллы: ас һаңјас бырiны, бокыы
вајны тујыы һи тöлкыы врагјаскөд вермасигөн ез вöв. Колö
вöли кыңкö ас-һаңөн бергöдчыны. Прод-пајтор кöт-і вöли-
да ез вермы отсавны, һинöм абутöм-вылад сiјö — „пöс гор-
вылö ва-киетöм-код“, кың шуасны.

* *

Во-гөгөр II—н сулалис фронт. Öтарас Ежва, мöдарас
— Печера. Таладорас гөрдјас, мöдарас — жеждјас. Ежва
да Печера јуксисны овмөснас, олöмнас.

Заводитчис сиз: төв-шөрнас 18-19-öда воö II—н му-
нисны вöлајас M—нö коллыыны. Мунисны i воһины, ез
локны гортö вöвјас, һи мортјас... Туј ори, тупкыиис. дуг-
дисны ветлыыны - волыыны öтарсаң i мöдарсаң. Туј-потас
„россавны“ кутис.

Вöлајассö жеждјас коллалисны Iз-сајö һаңла. Iз-
вомөн вујигөн уна вöв уеi, мортјасыы-нö (јамщикјасыы)
пыщјалисны код-сүрö Сiбырö, да гөжöмнас кыщовтисны,
локтисны гортјасаныы. Мукöдыс-нö, кодi-вöли „iзвеснö“,
пырiзны јi-куд-улö төвнас-на...

Тулыс-быд II—н-пыр петисны Iзваса, пыщјисны
жеждјасыы став овмөснас, сөмјанас, — туј-куңа кöзисны
асыныы овмөс-кöлујнысö. Кымын вöв сыкалис сөнiка
лымјö куң вöлөгөд петигөн! Кымын вöв шој колi туј-пö-

лөн, жугавлём шыбытём додјас туплаеіс быдлаын! (Кыр-нышјас карзісны-вотчіены бѳреаньны).

Мед-бѳрја абутём нанјаснас Ежва-јывса вердіс конѳр-пышјыејасѳс: кодікѳ вежлаліс воча кѳра кѳлуј-вылѳ, кодкѳ-і сіз сетышталіс жалызза, думажтіс: „гашкѳ-пѳ-і мјанлы аслыным тақ-жѳ лѳб гортнымѳс еновтны-да“...

Гожѳмбыд П—ын сулалісны краснеј отрадјас, лѳѳѳд-чісны паныдавны жеждјасѳс: кодјісны окоп-гујас еікт-гѳгѳр, ыб-чуркјас-јылѳ пулемет позјас. Вѳнаеіс еікт зуг-сутуга пощѳсѳн .. Гымалісны (лыжеыны велѳдчісны) пуш-кајас, пішщалјас. .

Шог ужавны крестанінлы лыжеѳм шыѳ, оз лыб кінд уж-вылѳ сек, но быѳ ужав. Быд лыјыштѳм шыыс сѳлѳмыс вѳрѳѳ: „гашкѳ-пѳ жеждјасыд-нын лѳетѳны-да?“.. Јѳз поліс. Ез сулалыс гѳрд војскаыс пов, најѳс вічыејасыс, поліс—вѳлѳет-дорын тыш лѳѳмыс, овмѳс жугалѳмыс. (Војна-вы-лын вѳлѳм јѳз тѳдѳны вѳлі кушѳмі војнаыд сіјѳ, оз жаліт, —ставсѳ щынјыв лептас). Медѳа-нын сіјѳн полісны: пече-раса-жеждјас тѳдѳны вѳлі Ежвасалыс гѳрдјас-дор олѳм-нысѳ, налы отсасѳмнысѳ...

Но шыгыд-тај оз пык полѳмсыд, быдлаті новлѳдлас. Став олѳмыс лѳі талунја лун-јылыс тѳждыѳм, нан нуртор перыштѳм, кытыс-мыј позіс быдлаыс корыеісны. Блі чѳстужасѳан вѳр-керкајасѳ ветлыеісны коркѳ-кѳ во-мѳд-сајын кодлѳн-кѳ коллѳма кыјеігѳн запастор—тасті-тыр пыѳ, лѳбѳ соз тыр сукар... Но відлалѳмаѳе-нын, шѳбѳмаѳе—кѳн-мыј вѳлѳма нуѳмаѳе шышкалыс-јѳз. Вѳрјасті шыш-кѳеыс, гажтѳм-і ветлѳдлыныс: паныдаѳан-кѳ вѳрад сещѳм мортыдкѳд оз тѳжды. Шог гортын, шуштѳм і вѳрын.

Пежасіс сѳстѳм вѳр-ваыс кыјеыелѳн. Вѳр-керкајасѳ кортѳм гѳетјас кутісны пыравлыны, морт-вылѳ кыјеыејас, морт-бѳреа ѳвер-бѳреа-моз вѳтлыыејас. (Сещѳм-торјасыс, ас-кост војнаыс, ѳекыз ез лѳѳав сіјѳ вежѳркѳд, ез-на вермы гѳгѳрвоны сек кыјеыс вѳралыс-морт). „Мыј-нѳ војна-ыс? Мыј бѳстан мјанлыс? Мустѳм“... Но сыыс дѳна да жал вѳлі кажітчаѳ сылы вѳрыс, мыјѳн думыштас—мыј тајѳ вѳр-пуыс-вылѳ-пѳ вежалѳ горш капітал, сылѳн-пѳ дулваыс та-вылѳ петѳ, сіјѳн-пѳ-і зыреѳ, сы-куѳа-пѳ і вој-наыс... „Сізкѳ-нѳ коѳаіныс сек оз-нын ло кыјеыс?!“

Өнөң-нө көт-і нулісны вөрсө, көт-і ачыс-жө ас кинас
 пөрлөдліс, кыскавліс, вөчліс керјассө-шпалјассө,—сөмын
 нуждаыс вөлі тојлө сы-вылө-da. Гөлөмыс-нө аслас јона
 дојмывліс, кодыр сортоң деланка-улө вөлі сурө чөсту-
 јасан інјас, тар-кыјан гажа јаг-нөрысјас... Шог вөлі сылы
 віжөдны, кычкөн вочасөн ывдөны-ылыстчөны ју-бердјасыс
 звер-пөтка-кыјдөс тујјасыс сылөн, пыдөжык пырөны
 щөщкөс тод-пармаас... А кымын пыдын, сымын омөла
 олө звер-пөткаыд-өд мортыд-код-жө—радејтө ју-јолјас-
 бердын быдтысны-овны, көні мусерыс гырысжык-сера...
 І некор оз вөлі кыјыс-морт інды леснеј фірмајаслы
 чөстујасаң-інјасыс сортовка-вөр.—„да“,—шуасны вөлі,—
 „өні сен некод оз ов, звер-һи-пөтка: став вөрсө жүгөдісны
 сортовкаөн-da“... Көт-і воңынсө ез ыжыдыс (көзайныс)
 вөр-вылас вөв, но пыр асыс сіјөс лыд-дывліс кыјыс-
 морт. да-і төдөмыс!—Коди-нө төждысө вөлі сы-кынчі вөр-
 пу-јывыс? Коди волывлө сетчө віжөдлыныыс—кычі-һин
 быдмөны пујасыс? Коди кышовтлывлө?! А кыјыс-морт
 быд-сдукө сөні, быд пу-кост төдса сылы. Сіјө өін воңын
 воме-воө быдмөны зөңвіча пујас, пөрласөны вочасөн ко-
 мөм-пујасыс, рассалөны сотчөм-інјас... „Сотө-пө вөрсө.“—
 мыждасны кыјысөс вөлі.—Оз. Кыјыс-морт вөртө нарөөнө
 некор оз сот! Сөрт, кор паныдасас власткөд, кодыр
 власт вөлі сүјсас морта-вөра-костө аслас ыжыдалөмнас,
 да һинөм-төдтөмнас.—Сек сіјө оз төжды: „лок-вылад-пө
 асым мі локө“.

Гашкө-нө оз вежөрт, тылаөн жүгөдө-da?—Төдө-өд
 кущөм вөр тыла-подсө лөсөдө. Тыла-кө вөлі ужалө воңын,
 гашкө сытөг сылы вөлі оз поң овныыс-da? Гашкө сылы
 сіјө сөкыд ужыс вештөжык труксө мукөд-ног вөр-помыс
 пөльза бөстөмыс-da? Гашкө чік ас һаңтөгыс сылы колт-
 чыныыс, да вайөм һаң-вылө зөңнас һадөјтчыны оз поң-
 да? А доһаө һө важөн вөлі прөмысыс?... Гашкө-нө сөщөм-
 торјассө оз вөлі төд-da?!—Төдө, да оз-тај вөлі сөмын куж
 кычк сіјөс шунысө колө, да-і некоды кывзысыс сылыс
 мөвпјассө ез вөв...

Сөщөмі вөлі вөр-јылыс вөр-мортлөн мөвпасыс, січі
 думайтө-арталө сіјө. Өні-нө сылөн һадеја кытыскө кыпалө.
 Оз-төд мыјсаң да кытысаң помкаыс, а сөлөмнас кылө
 ыжыд вежөссө-костсө важа выла оласногыс...

Гожом. Страдна. Січим-вевса страдна Ежвајывса јџзлы: тыш, щыг, уж! Том-веретѳ-ужалыс унжыкыс абуѳе, фронтјас-вылын ветлѳны: кодикѳ — ылын лун вылын, кодикѳ — Сібырын, кодикѳ Свіна-ју-пѳлѳн — тышкаѳны буржуј-шайка чукѳркѳд...

Вужѳр-код довјалѳны-ветлѳны уж-вылын јѳз, — „пѳлыштан-кѳ-і уѳѳны“.

— Кушѳмі таво туруныс чорыд! — шенѳѳ кодикѳ кылѳ. Косаѳј-кѳ ѳд зев ныж-а? Ыщкыштан - да сѳмын ѳорын-чылас.

— Аеным тај ныжѳе... Ныжман-тај кач-вылад... Ок, ескѳ, коркѳ-кѳ зѳн ружѳгѳнѳн шѳрѳм еурлѳ сојыштлыны, бара-на важ-бѳрын јонмыла-да!.. - Зев еѳлѳмѳыс шуѳс, да ышловѳис ортчѳн ыщкыс-јортис.

— Вот ѳні јежыдјасыд-кѳ локтасны-і начкаласны ставнымѳе ебѳстѳм кукаѳјасѳс-моз...

— Оз! ен пов. ѳні оз локны најѳ, ѳнѳ-вотѳѳ. Абу-ѳд јѳјѳе јежыдјасыд, куш-вылад локны. Вот, ѳнѳным воас да, чукѳртам-да — сек-тон чышкыштасны, нуасны вуж-выјѳныс, ѳекод-кѳ мјанѳе дорјыс оз ло.

— А мыј-ѳнн сесса-і ужалан та-бѳртѳ, кодлы? Сѳерт-жѳ-ѳд ставнымѳе вјасны-а...

— Оз, ставѳѳ оз вјны. Кодкѳ-ѳд колѳ-на-жѳ олыс, олѳм оз помаѳ. Ужавны быѳ. Ужавтѳг воѳѳ олѳм оз ло. Коркѳ-ѳд помаѳлас-жѳ тајѳ тышыс, пукеылас-жѳ коркѳ лад-вылѳ олѳмыс...

— „да он-жѳ куж вјқтыныд ема-дырјыд ѳнѳтѳ: мыј-жѳ ескѳ норматѳ аслыд вѳлі лѳѳѳдныд во-мѳд-сајын-ѳн!.. Коркѳ-кѳ-бара ѳнѳ волас, огѳ-жѳ-ѳнн кутѳј чіг-туѳтѳ сојны, — жуг ічас-сорыс-і кутам-ѳнн ізны“, — шуасны вѳлі.

Кытчѳ-кѳ-тај кутчыѳисны, кызкѳ - тај посјыѳисны-вужісны вотѳ, став јѳзыс ѳікѳѳ ез кув. А вјѳов-жѳ мор-тыд! Пыдын-жѳ мортыдлѳн долыс!

Трипан-Вас

... Сіјө-воё тулысыс воэ локтіс вој-вылө... Воэ-і муніс туруныс-нағыс, бытөкө төдіс ывлаыс јөзыслыс шыгпыкөмсө,—термасіс регыджык отсыштны..

Гожөм-нын пуксіс. Матыстчө ыцкандыр...

Шөктуг-јуң-тај воөма,—

Томінік ічмоң-код, рам...

Сбој-лечыд-луныс тај

ывлалөн колөма—

Раммөма-маммөма

нынв јура-аң...

Војјасыс небыд, луңјасыс лөн—

Оңалө-лолалө сынөдыс пым...

Кызпулөн лөэјасыс өшјөма—

Сулалө-нумјалө тыр-корја вөр...

Гусөнік вашкөдчө розјалө су:

Морт, те ен сујесы, ен торк!—

Мыј-лоны—лоөма, нінөм ен шу...

Мајбырөј, куцөм те өні

сөстөм да шаң,

Ҷек сепцөмі овлө

мед-воэа-кынөмөн

нөбасыс-аң

Трипан-Вас ыб-вылө кәліс, кыщовтіс-відлаліс көэаа-мујас.

„Ссс—ссс... Ссс—сссс“...—кышөдчө, шы-сетө ыб-вылын шеп, мортлы надеја овны пыр воэө-на көсјө. Копрасө су, вашкөдчө ід—көсјөдө јөвваа, аэваа-шыд.. (Куэ-ускөј, іdjөj!—јона-жө пөрјаслан те: кодыр-кө—вест-куэа, кодыр-кө усөмыд—тушатө он вермы кутны; во-кост-мыет кынман—он удіт воны... Во,—не-во теныд! Кујөдсө сујан тед, трундаөн суктан, быдторсө му-пыцкад крестан-нын кундас,— мусө көч асө-нын сорөмөн сој!.. дрөчка те,

сесса-сө һинәм. Ортчөн со тонө сулалө еу, выныс-нө
сылөн весег жың-мыда абу, но быдмө-таж, һинәм оз шу...)
Тақикөн кылөмөн-думјасөн Трипан-Вае кыщдаліс-відлаліс
ідјас да еујас, көсјмеіс аслыс воғө-на еу-көча вөчыштны...

* * *

Воғ-на катіс Трипан-Вае ју-јылө пуктыены, һекөн-на
һексд оз вөлі куран-косаөн вөртөшйтчы. „Катла ,гортын
пуктыены заводіттөч көт фод мөд турун вөчышта,“ — шуө
Вае гортсаыслы. Аслас-нө јурас мөдтор щөщ вөлі: Вае
төлыс-мөд-һин візө гортсаыс гусөн пуд-жың-мыда еу-
көјдыс—сіјөс вөлі колө сылы кытчөкө інавны. (Тылајас-
вылө көңны јөзыслөн еу-көјдысјас ез вөв. да-і лөөдтөм
вөлі көңан-іныс. Үб-вылө көңны нө вөлі быдөн һадејтчөны
выль воан һаң-вылө. Кодлөн-кө көт вөлі-і торјөдлөма да
коллөма.—но важөн-һин бырі, кыс-бара верман терпітны).

— Ті тані корөсөнытө вундыштанныд-да мыј-да ме
сек-кості-і вола,—шуө гөтырыслы Вае.

— Но-да катлы-ескө, верман-кө-да... Ме ог кут..
Һинәм-таж абу туј-вылад пуктыныыд-а... Мыј-нө бөстан
сөјныыд? Һинәм-өд абу пусаныд-вылө—шыдөс, һи пыч?

— Пусаныд—ваас,—шуыштіс Вае.—Пукты, мыј ем,
абусө ог щөкты. Ог төд, аһи-мыј абусө?

Сөвтис гөтырыс пестерө кач-папүркі-һаңјас, пуктыш-
тіс тујисө јөв, сесса-і һинәм. Бөстис Вае пөрт, лөчтан,
коса да чер... Бөстис јешщө ведра-пөла тујис кі-јылас.

— Сы-ыжда тујиссө-нө мыј-керны бөстін?—качаліс
гөтырыс тујистө да јуаліс Васлыс.

— Черітө-нө пуктыштны?—Тіјанлы гөсөһеч ваја...,—
һравдајтчиг-моз шуыштіс Вае.

Өтчыдјөн-і летчис вадорөч став көлујыс. Голөдіс-
лөчис ваө пыж. Сөвтис да мөдөдчис катны.

Шыч-һи-рач ју-пөлөн—һекөд-на, һекөн оз вужрае,
вөвдөм һи зорөд оз тыдав.

— Кытчө-һин мөдөма Ваеыс?—Гашкө пуктыены-һин-
да?—јуаліс кырјывсаң кодикө. Васлөн вочакыв воғыв-һин
лөөдөма:

— Сіз...,—һужөдыштіс Вае.—Сумөд кулыштіг-моз-таж
көсја катлыны віч-вылөч, вола-кө коркө местаөчым...

Чомкост-мод сөмын уфитис Вае катны,—шонди увтас-
мис. Лои узмодчыны. Сувтис №... керка-дорө. Кайис кыр-
жылө. Медвождор биасис, щынас номжасые вөчис. Керыштис
вожжайас бад-пуые. Зевтис вон.

Гожомын керкаө пыжөн-ветлыг-морт оз пыр, оз-кө-
нын зев жона зер, а узмодчас ывла вылө, вонjö. Керкаын
лудикјас да номјас оз ледлыны унмовыныд. Тöлын-кө
мод-делө: көф бергодчыныыд некытчө ичөфик вөр керкаад
комын-градуса көзыдыд жөршитас морт кыз-кымынөз вет-
лыг-муныөс; лудиксө и рескысө терпитан сек, медтыкө
ки-кокыд шоныштлас-нин-а... Гожомнад-жө-и олан-дырјыд,
мајбыр, мортнды, секи-и верстајт, уфитөдчы олыштны,
сөстөм ывлавыв сынөднас долыштны.

Пукалө щынас-дорын Вае, ужнајтө—кач сөчөн наклалө,
бөргөдлө чужөмсө номжасые щын-паныд. Ном куртчалөмые
Вае оз дөзмы, төдө: номтөгыд-шоныдтөгыд нинөм оз
артмы—„лөзза-номја во-пө—бур-во“, примета сылөн. Бара-
жө көклөн көкөмыс: дыр-кө (куча) көкө—бур во-возд, гожом
лө куз, а кузжык-кө гожом—наныд уфитас воны. Сизі
пукалис мөвпалис Вае номјас сьлгөм зыкө, да көкјас көкөм-
шыө... Гојсис, бисө сажкис да ышкиг-пушкиг-тырји пырис
вонjö. Но дыр-на ез унмове, мөвпалис аслыс.

Вае вөли олана-морт-на, но сөкыда олөмыс воэ пөрые-
тис кызкө, жөбмыны кутис бөрја војассө. „Кытчөкө-тај
ебөсыд бырө: тајө туж-косттө ескө-тај возын вөли өчи лунөн
катла, а өни кујим лунтөг от-во“, сен жө-и мөвпыштитис
аслыс. Вае—морт вөли зил, но озырлун ез көвјаслы, олис
гөлыника. Уж-вылын јөзыс ез колтчыв. Нем-чөжыс ужалис-
керис, шөјтчөг ез төдлы: му-кокіс, ви-вөчис, кыјсис,
кер-лезис...

Васлөн семја вөли кык пи да кујим ныв. Кые тырыс
нывјасыс важөн нин верөс-сајынөс, којмөдыс, дасвит арөса,
гортас. Ыжыджык пыс краснеј-армијаын ветлө, ичөтжы-
кыс, дассизим арөса, колан төв Печераө сурі пленө жежыд-
јаслы, коллыгыны ветлис-да вөвнас и аснас... Оні Вае
ужалыетөм и вөвтөм...

Челадсө Вае быдтис рама, ез чиршөдлы торја. „Мед-
пө ветласны ешитөн, том-дырјыд пө и ов мортыд“. Сөмын
дышөдчөмтө уж-вылад оз вөли расөјт: „керөма-кө мед вөли
вөчөма бура, а не-кијывсөн“, вөли сылөн став видчөмыс.

Выл-праваа-олөм-јылыг мужікјас вөлі сорнывыв воасны-
да сөмын шуыштас: „гашкө тағи-і колө-да... Том јөз-тон
лөөдасны, кыз аслыныс колө, міјан нем өвсөма“... Шіјансө
Вае ез пык был олөмлаң кысөмые, ез зилыв важө кыскыны
мукөд батјас моз. да-і ачыс ез зилыв важ-дор сулавны,
һинөмөн асөө ез петкөдлив јенвозын, һи сар-возын.
Код-төдас, јенсө веритө-аһи-оз вөлі Вае, сөмын чорыда
вөлі веритө аслас јенлы: „ужавтөгыд-пө кынөмыд оз пөт“...
Сешөмі вөлі Вае.

Кык лун тырміс Ваелы катны. Көјмөд лунас сөмын
воіс аслас віç-вылө. Пыр-на важ-кодыс, һинөм абу вежсөма.
Сөмын кык сывтырја коз-пу ва-бердеыс тулыснас ыжыдва-
дырјі пөрөма ваас. Тасасөма ју-вомөныс. Бузгө сы-вомөн
прудјыс-моз ваыс. Жұжыда кодјөма увтіыс—„бур гоблік
комјаслы сулавны вөчөма“,—мөвпыштіс Вае. Сувтіс. Рек-
тыеіс. Кәјіс кыр-јылө. Лечтаеіс да кутіс ыщкыны, вөвдөм
вөчны. Гожсајыд туруныд дыр оз космы, лөө лун-мөддөз
кујлөдны.

Гашкө те, лыд-дыеөј, он-на төд кущөмі ју-јылын
пуктыеөмыс, кущөмі віçјасыс? Абу пағкыдөе, абу шылы-
дөе віçјас. Весіг віçнас оз поз шуны, а „керасјас“ (сіңи-
і шуоны асныс) Вескыд ұјтаөе ју-јывјас. Өтмөдар-боксаңыс
слудајас ју-пөлөн. Вөрғаөн-моз візывтө ваыс сет. Зев-һин
шочыһика кыт-сурө сөмын ылыстчылас ју дорыс слудаыс
і бара топалө. Кытыс-нө ыщкөны?—Пөлөнғыс, кыр-бок-
шасө ердмөдалыштөма да сетыс і гурјөны да чукөртиш-
төны. Көнікө—јур-турун, көнікө—кык, а дод-мөда зорөдыд
зев-һин-шоч. Бур турунысла да донтөм вәјөмысла і вөді-
тышталөны. Пурјөн вәјөмөн турун-і пес щөщ өтпырјөн
воө. Сөрт, абу кокһид ұж сіјө, да мыј-нө кокһидасө міјан-
лы сетчө? Бығ лөө.

Пажунөз ыщкіс Вае, вөвдөмтор лоі. Рытладор віç-
вестыс вуграсыштіс, пусан лоі. Ужнајтө Вае, паңалө
черива—кос һаң кылөдө.

—„Ок, ескө татчө-кө паңтыр шыдөс да сов-чепел!“—
шога мөвпыштіс Вае, да віçөдліс көјдыс тујіс вылас.
„Ог“, шуіс аслыс,—„көјдыс ог вөрзөд... Грек еојны мед-
бөрја лов-күтөд“... Весіг өһи тус ез вөрзөд.

Тујіссө воғас боегіс да відлаліс дыр, чуңјас-костөдыс
ләгіс. Зарһиөн кіссіс-гуғгыеіс су чуң-вож-костјасөдыс

тујисö бөр... Вевтјалие тујисö топыда, да пунктіе вонјас
јур-улас.

Мөд-луннас кајис Вае видлаены, көчанін корены.
дае-сотчөм-ін колө вөлі сылы, „кос-вөр“ вөчыштны. („Кос-
вөрөн“ шусө—дае сотчөм вөр ректөм да сетчө тыла-вылө-
моз көзөм.) Воіс Вае важ тыла ерд-вылө. Вевтас. Ылө
тыдалө гөгөр. Сувтіе да дыр арталіе думгыс: „вот ескө,
тажө-кө өні гөран, да өңи во парітан,—бур-жө су вајас!..“
Но кыг-бара татчө гөрјасөн локны, вывті ылын гортсаң-
да“... Сің мөвпаліг-тыр муніс возө. Верст-мында муніс-да
сотчөм-ін воіс. Вылөн-на і сотчөма—вежон-кык-сајын-
кымын. (Вае вөлі гортсаңыс-на төдө сотчөмсө сіјө.) Нїја-
подвыв вөлма поснїдік коз-сора, подулыс кыз нїцка.
Коркө татые нїја сордовка лезлөмаөе—кык сывтырја кыз
мырјас сулалөны гөгөр. Подулас уна шактарыс вөлма-да
бура і сотөма. Вае кышовтіе сотчөмсө, видлаліе көні кыз-
жык пөјімыс. Ветлөдлө, кокшегјөзыс вөјласө пөјімө.—Бур.
Сувтіе. Гөгөртіе-артыштіе сіннас. / „Ок, ескө, көјдысыд кө
унжык ем татчө—һаңсөдас-жө крестаңінтө!,—ышловзис
Вае.—да, зולהа мена разалө өңи тујістыр суыд“...—шога
шуыштіе бөрвылас.

Заводітіе ректыены, пујывјас чукөртны; код-сурө
пујассө понді-возые порлөдлө. да увјассө мыр-бердө
көсөртитө. Пөе, өвада, буса!.. Но Вае бытөө һінөм оз кыв.
Ужалө, аслас чужөмбан-кузаныс пөеыс һајт-шорөн визывтө.
војталө-кіекалө вочасөн мусө. Шојтчышлас, да-бара. Быд
копыртчөмыс сінвозыс вїжөн-козулөн-ветлө, јурис-бергөд-
чө, һымөн оз уе.. Горөн-һын летчіе вїз-вылас, чом-дорас.
Летчїг-мозыс кежавліс важ тыла-ерд-вылө да течас-мөста-
јасеыс малаліс кореыеіс, војмөм ізас-сорыс сіе шепјассө
өктіс—ужін-кежас шыд-һіас нуртор...

Аскінас лысва-вылас первој ыцкыштіе, да бара кајис
ректыены. Пажінөз-кымын ужаліс.

„— Сесеа-тыдалө ог-жө һын вермы... да-і тырмас-һын
менаң көјдыслы“...— шуө Вае аслыс Шөкыда увја понө-
лөн гудраліс пөјімсө, сорлаліс муыскөд. Көз-мыстас бара
агасаліс, сајөдіс көјдыссө...

Көзө.—Гер-гер шочїһика којалө, чуңвож-костөдыс
лезө, медым оз чукөрөе ло, өңи тус бокө оз којышт. Вом-
улас аслыс көзїг-моз кеҵмыеіс-шөһкіс:

„Чужты, да быдты, му-мамöj!.. Југыд-шондиöj, —шонты, да виç!..“

Рыт. Летчис-нын шонди. Кыза лысваалис. Көкјас ödçисны—горшныс-вескалі лунга жарые, чуксаёны көк-иңјас көк ајјаскөд, јөлöга бөрсаңныс вöтлыё-лөвтö. Көнкө турун-пöвсас матын кылö чöж-пöтка котсö-чуксалö пијансö (ёртые-çебасые петкөдö ју-вылö ујавны велöдны...) Вад-кустын колпкај ыылö, шудысла еёлöмыс ыылö... Пукалö кывзö би-бердын Вае ывлавылые рытга олöмсö. Пукалö-шојтчö. Јона-и муçöма талун. Но еёлöм-вылас долыд. Керöма лои сылöн могыс, ештöдöма көсјöм-тöрјис—кöјдыс иналöма, çебöма бур-инö...

Прөстö овны Вае оз вермы, пыр-мыјкö мөжгö-вöчö, гортас көт көни. Со-и öни-на, шојтçиг-моз кусғалö еумöд: вöчалö тујисјас, чумаңјас—чача код мича—езые кышöда, зарғи пыщкөса дозмукјас. Тујислые бурлунсö комі морт төдö: „тујисыд-пö быдлаö тујö,“ сижö шуö,—„гортых, көт тујын, сые-бур дозмук оз еур“. Көт-мыј пуктыны сижö: оз сисмы, оз сим; непомыс абу...

дыр ез уçеы сижö рытö Ваелöн. Кујлö вонјас, мөвпалö аслыс, быдлати кыщовтис думыс. Пијаныс дум-вылас уеины. „Көн-бара ветлöны еёлöмшөр-пијанöj-а? Ловјадс абу-нын? Воласны-оз коркө?..“ Сёлöмыс виеö, на-понда төждыё, шыр-на ужалö-керö,—мед налы көкниджык лои вöзö овмөд-чыны. Со-и öни-на на-јылые думöн көçатор вöчыштис: „локтасны-да-öд ковмас-и ејны мыјкö налы“...

Вoj дугдисны-нин çолçöмыс кайјас. Унмовеис көк (оз төдны најö Ваелые щыглунсö-виеöмсö, шогјассö). Быдөн лантисны. Лөн. Сöмын көвкө вылын јагас дыр-на кылис јургис-сылис вoj-олые вөркај. да ез лөнлы салтис кост-вывти ва.. Шонди-петан вежöсас сöмын коркө ојбыр-тыштлис-унмовелис Вае.

Кык лун-на јешчö сы-бöрын олис Вае виçвылас: курталис ыщкышталöмсö да чукöртис мөздорнас поснидик масынок-зорöдö, кайлис тујис-кыш перјыны кызга раскө; кулис еöртеыс кач да кујим нөбовтас летчöдис пыјас...

Мед-бөрти сесеа çикöç ебöс-вывеыс уеи, ез кут вермыны. Кујим лун-нын ез вермыв асмогасныс—измис тырк-ныщөбсыс, пуксыны-ни водны оз вермы, көкјасыс пык-ысны, краж-код лоины.

— „Мыј керан, лоӱ тыдалӱ кывтны,— шуис, да кутис сӱвтчыны. Пыж-тырыс Ваелӱн лоӱ кӱлуј: кач, сумӱд, вѣла-пујас гоз-мӱд; черыс сӱмын ещѣ лоӱ, пумӱн-мыда-кымын, кыјынысӱ ез-на ештыв,— „но-da-ӱд оз гашкӱ видчы гӱтырӱј, прӱсѣтас, вѣстала кӱрӱмӱс да“...—Сӱз мӱвпалѣс Вае сӱвтчӱг-моз. Пукѣис пыж-бӱжӱ да летчыс кыр бердыс. Сынны Вае ез-нын вермы, сӱмын пелысӱ ваас лѣзис да веекӱдлӱм-могыс лѣгӱдис. „Ваыс-тон кылӱдас,“ шуыштіс. Пыжсаӱ јешщӱ-на мед-бӱрјасыс чӱвтліс-сӱнсӱ аслас вӱз-вылӱ, бытӱ прӱшщѣјтчӱс думеыс аслас кӱподтуј ужыскӱд...

Ежва-ју вӱзыв,—кылӱдӱ ӱдјӱ. Воис-еекӱ Вае гортӱчыс тӱрытеаӱыс-кӱ петис, да ез тај сӱз ло. Жын тујсӱ сӱмын удӱтис кывтны. Чорыда топӱдис Ваеӱс вӱсӱм; пыжын некытчӱ нужӱдчыштыны. „Сувтла да тупласышта кӱч му-вылас, гашкӱ лӱчӱдыштас“...—мӱвпалӱ. Сувтіс. Бауӱн-сорӱн кыссѣс Вае коз-улӱ, ез-веег вермы пыжеӱ вылӱжык кыскыштыны, сӱмын нӱр-јылӱ домыштіс. Кӱсјис номјасыс цынастор вӱчыштыны—ез-жӱ вермы. Тупласӱ-ымзӱ коз-улын, ном куртчалӱм-нӱ нӱнӱм-нын Вае оз кыв. Сӱмын јурас ӱтӱ-тор бергалӱ—гортӱ кызкӱ воӱдчыны...

Ез во гортӱчыс Вае... Унмовѣис, нем-кежлас унмовѣис коз-улӱ.

— „Уч-жӱ уж-бертысӱј!—вӱлѣтӱ шӱјтчас тенад музӱм кӱ-кокыд, ужалыс-мортӱј! Коз улын чужтыліс тенӱ тыларектігӱн мамыд, коз-улын-жӱ-ӱ кувѣин“...

Кулі морт, некӱд-тӱдлытӱг: оз бӱрдны дӱнас муса ныв-шыс, оз бӱрдсылӱн дӱна гӱтырыс... Сылӱдисны-сӱлгӱсны коз-улын Вае-гӱгӱр номјас, да јур-веегас коз-јывсаӱ кӱкӱн нораа кӱкӱс,—лыд-дӱдліс арлыдсӱ Ваеыс ..

Мӱд-луннас катыс-пыжајас (ас-сӱктса јӱзыс) сувтісны сы-веетӱ, вӱзӱдӱны—кӱлуј-тыра пыж дӱм-јылын довјалӱ... Морт—некӱн абу. Чукӱстчӱсны,—некӱд ез шыас, сӱмын асланыс јӱлӱганыс гажтӱма лӱвтыштіс. Гӱгӱрвоисны... Каисны коз-улӱ. Вӱзӱдӱны—морт кын, дундӱма, лӱз... Ез ков вѣставны мыј-понда кувѣӱма Вае. Шӱга вӱзӱдліс ӱтӱ-кыс Вае пыж-вылӱ, да ышловчӱс:

— „Пыж-тырыс-тај еекӱ „наӱыс“-да“...

„—da... тајӱ „наӱыд“ унаӱс-на-ӱ вӱсмӱдас, да вӱас,“
—содтыштіс мӱдыс.

Колі гожом і ар... Воліс сы-бөрса војвылѳ кыквева
тѳв—туцјыліс јенежыс шѳндісѳ ѳайт-дѳра ѳшанѳн, кын-
тыліс-шебрѳдліс муежсѳ гортвыв-јежыд-дѳраѳн... Сір-курыд
шоґјас щыг-бѳрын содтѳд щѳщ мунісны јѳз-вывтї... Но
воіс тулыс—сылї лым, сыліны јежыдјас. Мезміс комї-јѳз,
мезміс став Сѳвет-му... Тулыснас лунтѳвкѳд локтїсны
сарїзые пѳткајас вој-вылѳ, воісны гортаныс-ї пїјаныс
Васлѳн.

Вѳр-шѳрын, ердтор-вылын, куѳ еѳд мырјас-пѳвстї
лѳзѳдѳ-кыпѳдѳчѳ кыз одја, куѳ ізаса су., Шувѳны лыска-
пујас гѳгѳрыс: „ш... ш... ш... ш...“ Ерѳ-дорын, вѳр шув-
гѳм-сорыс, јансалыштѳ - кылыштѳ мѳд-пѳлѳс—вѳснїжык
мелїжык-шы: „с...с...с...с...“ Тајѳ медбѳрја кїподтуј колѳ-
мыс Васлѳн, вермытѳг кыз-мырдја керѳмыс. Копрасѳны
вест-куѳа шепјас, каѳтывлѳны-ошкѳны Васлыс лѳнїнїк
адѳытѳм, но тѳдчана олѳмсѳ, тыдавтѳм, но колана-ужсѳ.

12-ѳд во.

Помѳсдїн.

Шог асыв.

«Бара те сувтін мем сінвождь,
Сурс-окмысод-дасокмысод вождь—
Кенасом доджасыс голломлон,
Жужыд, впр-ула доджасыс,
Моросыс воеисны бор»...
(„Ыжыд-вист“-гижодлы бурейом.)

Выј-тупыл-моз војтыштіс-сылі вөр-пу-сајо кын сөв-мөса төвеа шонди... Көзид југөрөн резыштіс мед-бөрјасыс пу-јывјасті і кусі. Рөм үеі му выдө. Сөмын, вылын јенежас, колышті еер-еер кымөр-визторјас, визов-гөрд-рөмөн пөрт-масана.

Кулі жеңидік төвеа-лун. Паскыд-пемыд-борда пөтка—вој—өвтыштіс бордјаснас, да шлывгыеис-пукөіс Көмі-му-выдө. Сөкті, лічкыеис му-бердас улыңик јенеж.

Лөңіс II—н еікт-вылын. Нақмісны сорнјас ывлаын. Шочамміс ветлөдлөм јөзлөн. Сөмын кор-еурө печкана керка-кост вуждөртлас. Југдылісны өшнјас гажаа сартаса-біөн, но регыд кеж: өтар еікт-помсаң мөд помөзгыс муніс патрул і біјас вочасөн, поліг-тырјі кусалисны...

Унмөвеис сөкыд сөран унмөн муз-ужалыс-јөз. Уналөн чорыд дум водігөн јурас бергаліс: „ловјөн-ө, кулөмөн аскі-лун четчам-а?..“ Еща-ещалөн үзөіс долыда сіјө војнас, быдөн мөвпаліс аскіа-лун-јылыс. (Ок, сіјө луныс!—II—н еіктса јөзлөн некөр оз вун!)

Лов ез кол ывлаын. Бі-ңі ва керкаын. Сөмын іспол-комын, сајөдөм өшнјас-сајын, дыр-на, асја-вој-кадөзгыс, чусалис узгана-бі, да куз-војбыд омлалісны-увтчісны еікт-вылын некөрсө ојбыртөдлыштөм понјас, лок луна-воја өлөмјас туналісны...

Тажө вөлі шог асывкөд паныд.

* * *

А сек-кості војвывсаан, Печера туж-куза, гусён, кыжд-чиг-тырји, локтісны кыссісны капіталён медалём-јоз, мича паскём-вылө, чөскыд-еojан-вылө ыштөм јоз... Подајас, вөлајас, унаөн...—Ічөтөк өікт-вылө грөзбаөн. Грөзбаөн сы-понда, мыј најө олөны Сөвет-дор, гөрөјаскөд өтвылые щөщ. Кыскісны өружјө-гөсөтөч-возөс Ежваса-ужалые-јөзлые наң еojөм-пыдөныс. Гургісны пула-шөтан лы-ванјас, гөрісны туж-візө пушкајас, гындісны-өөдөдісны небыд-выл-лымсө көрт-бөрлаа кокјасөн...

Локтісны. Код-вылө локтісны—на-вөсна ез зев-і төж-дысны,—мыјөн-пө возсасны кутасны најө. Асныс ез повны. Мыј-нө повныыс на-воклы вөлі—сы-вылө петөмаөс-да! А вермөмыс—төдөны вөлі: Ежваса возсасны нінөмөн оз вер-мыны—пушка-ні піщал јөзыслөн абу. А мыј-нө налы рота-жын караул-кутыс, кітөм-коктөм інвалідыд, да веты-мын вьтөвкаыд?!

Локтісны петкөдлыны аснысө, асыныс некөд оп-кытөм морттујнысө. Матыстчісны, сүвтісны лыжан-выјө, да кутісны „ужавны„ пемыд-горув, төдтөманшөр.

* * *

Воз садмөны ужалігөн комі-аңјас. Воз, да кодыр-нө овлө ужтөм-дырјыс налөн?—Вогөгөр ештывлытөм уж! Тулыс—көза-пуктас. Гөжөмбыд страдна. Арын—вартөм, кужөд-петкөдөм, пыш-шабді вөчөм... Помтөм пыр уж. Мужікјас вөрынөс, мүкөдыс—кер-дорын. Став ужыс нывбаба-вылын. Он зев уэ.

Пемыд-на асывнад а,—көнкө кылө-нін: „швач-швач-швач... Швач-швач-швач“...—нарјан шы терыба; мөд-лаын: „чап-чап, чап-чап“...—вартан шы кын под-вылын гольскө; којмөдлаын—карта өзөсјас гурјыв востөма, кужөд-нін кыскөны...

* * *

Асыв. Пемыд-на. Муртса југдыны вөрзө. Сіктын асја-біаөс. Пачјас лонтысалө. Вочасөн палөдчө јоз, уж-вылө зевтчө. (Лок-вөтөн-шөбрөдлан пемыд вој ескөн бара-на колі. Асывнад, көт код-тај, быдөнжык долыда асывнтө

кылан. да он төд-таж мортыд, кодыр еір-курыд шогыд,
лунын-ө, војын-ө, суас. А шогыд-таж сени-і вөлөма бөр-
вылад, ужалан туж-вылад).

Сөлөмые, уж-жылые төждыег-тыр, разөдчө уж-вылө
јөз: рөдтөны вөлајас віч-вылө, вөрө—турунла, песла; карта
өңөсјас гурјыв воссаөе,—петөны картаые мед-возза кужөд-
дод-дајас... Мыреө-ужалө јөз.

Ывлаын лөзөдчө. Лөн. Төврутор абу. Сулалө-вугралө
вөр-пуыс, уө-на сынөдые өікт-гөгөр, чөв...

Друт, төдтөмашөр, кытөн-кө „ззым!..“ кыліс. Сесеа-
таж—„шшшвач!“ гораа матын. Мөдыс: „ззым!..“ ззым!..“
Мыј-нө тајө?! (Ез-таж ков некодны віставны, мыј,—быдөн-
лөн сөлөмыс төдіс.) Уеіны кіјасыс вөлајас, черјас, һаһ-
тыра зырјас... Пукса уеіны сувтсајас, вірскөп четчісны
уөыејас... Кынмісны сөлөмјас, сувтлісны ловшыјас...
Сөмын еінлапкер, өтө еінкуһлөм-дыра-кежлө лолі сещөм
кыншемөсыс јөзлөн. Сесеа-таж: «oj-joooj!»—өікт-куза муніс
лок-горшөн јөдлөга-шы.

«Ој-јој! — жејыдјасыд локтөны!».. — Өтө вомыс-моз
горөдісны быдөн. «Пышјө-ө-өј!»—кодкө горөдіс. «Ҷебеө-өј!»
—котөртіг-тырјі горзө коді-кө. «Һаһ-һытө Ҷебөј, һааһ-
һытө!» «Көлујнытө-ө-ө!» «Ен пышјө-ө-өј—Пшщалјаснытө,
пшщалјаснытө бөстлөј!...»—«Е-е-е!» «О-о-о!..» «А-а-а!..»—
өтарсаһ-мөдарсаһ кылө. Сікт-паета зык лыбіс. А налы
воча: «ззым!..—ззым!.. «Тра-та-та-та-та-та..» «Ҷі-іһ»...
«швач!»—оравлітөг кутісны лөзны.

Путкылтчісны өтө здукјөн кужөд-тыра, пес-тыра
дод-јас... Орјасөны чер-улын гезјас. Лөзасөны, дод-дасөны,
гөһитөны... Черөбтисны вөвјас,—сад-төгныс лөбөны.. Өз-
јисны мортјаслөн сөлөмјас, пучисны вірјас... Чөпөсјисны
пыдысаһ еінвајас... Ыжыд јортчөм - кывјас кылісны
морөсјасыс...

Ад—лыбіс өіктын. Ставыс ывлаын лөі, туж-вылын.
Жуөны-гудрасөны вежөн-вежөн: мортјас, вөвјас, понјас,
пудөд-јас, пшщалјас, черјас, вөлајас... Рөмыд сынөдын
вужрасөны.—«Көнөс-нө? Көн-ө-өс?.. Кодарын?»—«Вөлді-
ны-ы-ын!..»—«Перевозыын!»—«Танөс-һі-і-іһ!» «О-о-о!»
«Е-е-еј, мунамө ө өј!»—котөртөны збој-сөдлөма војтыр
пшщалјас кіө шөңыртөмаөс-да. «Көжө-ө-өј!»—гөһитөны
вөлөн өтка-өтка красноармејечјас јортјасныслы өтег-вылө:

«Таті візѳј, таті-і і!..» «Асыв-вывсѳ-ѳ-ѳ!.. Мед оз кыщовт-ны...» — лебісны-мунісны вермыејас воча тышкасны.

А врагјас, „Чудін-чурк“-јывсаң леѳны-і леѳны, ѳтарѳ лыѳны, нїмкод-пырые тешїтѳны уѳалые-јѳз-вылын, куш-кіа јѳз-вылын. Матыетїсны јандыетѳмјас. Кујїм еїкт бі-улѳ бостїсны—мунны-нї, локны оз поѳ. Орѳдїсны еїкт-кост тужјасѳ — быдлаын щын пуркјѳдлѳ, снарад потласѳ.

Регыр шочамміе мїјанла-дорсалѳн лыјеѳм ны. Ещанїк пїшщалыд некытѳѳ ез еїбавлы пушка-пулеметјас-дїнад. Бѳрынтѳѳны... дојмыејас кысеѳны туж-куѳа... А јежыдјас ѳтарѳ зыреѳны. Шор-еїктѳѳ-нїн снарадјас кутїе воавны, јурвестын швач-потласѳ, јѳзыслые повѳѳмсѳ содтѳ.

Сыые јона гудыртїе еїктын. Чепѳсїсны челаѳјас ывлаѳ уѳїг-костїныс, котралѳны горзїг-тырїї гырыејас-бѳреа, бѳрдѳны. Бат-мам їдралѳны најѳс лѳн-їнјасѳ, їнмы-тѳм-їнѳ. Мѳсјас, ыжјас леѳалїсны,—вѳтлѳны најѳс горув керѳс-бокшаѳ,—паччышкан лысјасѳн, наңзырјасѳн ѳвтѳѳны мамјас (наңјас-нѳ пачын сотчан колїны).

Паскѳм, сојан-јуан ѳеблалѳны: наң-мешѳкјас гујасѳ шыблалѳны, новлѳны вѳрјасѳ, сажѳжык, медтыкѳ оз-нїн ло јежыдјас туж-вылын, кїподулын. Гѳнајтлѳны-лебалѳны ѳтарѳ-мѳдарѳ вѳлајас кѳлуј-тыра доѳјасѳн, оз тѳдны кытѳѳ-мыј воштыны.. Течѳны, сѳвтѳны асеыныс вїр-пѳѳѳн дыр чукѳртѳм жебынїк овмѳснысѳ. Кѳлуј—кїекасѳ, жугав-лѳ, гылалѳ ортсѳ.. Со, тонѳ кодїкѳ нывбаба доѳ-тырыс сѳвтѳма дозмукјас, волнаејас, мешѳкјас, туж-куѳа кыскѳ: гылалѳ конѳрлѳн кѳлујыд... ѳктѳ.. ачыс-нѳ уеѳ-ї-четѳѳ муѳысла, шогысла; раѳеѳ кѳртѳдыс мешѳклѳн:—зарнї-су гуууѳ-кїеѳѳ туж-куѳа,—кїеѳѳ чукѳртѳм вїр-еїнва тыејасыс сылѳн...

А евінеч-„гѳсїнеч“- кушманјас ѳтарѳ воалѳ: їнмѳ ѳѳїлаѳ, мѳдлаѳ.. Пулајас тащкѳны етенјасѳ: ѳѳїлаын— «тащ!», мѳдлаын—«швач!..»

Шочаммѳ еїктын јѳз жуѳм.—Гуѳ-da, вѳрѳ-da,—кытѳѳ код вескалі, быдѳн мѳртѳѳчалїсны. Со, тонѳ ѳїк-матын швааач-потї, резыштїе снарад... Сув-сав ѳтарѳ-мѳдарѳ вошїны јѳз. Мѳд уеї, кѳјмѳд... уна.

Ещя морт-нїн колї еїктын. Сѳмын ѳтка-ѳтка шыѳд-ѳѳмјас кѳн-сурѳ, сѳлѳмые шуѳма, кылыштлас: „ѳебесы,

інмас!“ „сајодчы!..“ Пышпы-һин, пышпы,—суасны... Ој,
власны тенё!..“ —песё шогысла ыстые. Муныыс-нё,
пышпыыс нёшта-на бергодчылас-визодлас, котортит-мозые
еинсё чөвтлас мед-бөрјасыс став-вылас, мыјјас колдө ас-
ёреыс. (Ок, уна сјё-визодлөмыс вөлі!) Тождыеысыс,
ыстыеыс пукса уё сулалан-инас, ыжыд-шогыс личкас
сјёе му-бердас...

Еновталёны-петёны горт-еіктыс мед-бөрја пышпые-
мортјас... Вошыны і најё. Лов ез кол еікт-вылын.

*
*
*

Петіс шонді—асыв-лун-вылын, гөрд... Щөщыд вөр-пу-
јылыс торјалі, чукті... Некод ез төдлы, ез казавлы еіктыс
сјё асылё сылыс өміз-ва-рёмөн-ворсан сөстөм кыасё. зарһи-
бусён пујас-костті кыпөдчиг моз бусалөмсё... Некод-жө оз
адчыс сы-кыңзі і еіктлыс чужөмсё тајё-асылө. Уна, унаыс-
һин петавліс сјё, мајбырөј, тајё еікт-вестын пуксөм-сулалөм-
саһыс, но некор-на ез адчыслы (гашкө-нө рөзбој-ушкүј-
һикјас ветлөм-грабитчөм-дырјасё тақјас вөлі), мыј тајё-
асылө југыд-шонділы еинвозас воесіс: пөдса өзөсјас,
туј-шөрө путкылалөм күјөд-додјас, гылалөм көлујјас,
кискасөм сојанјас—морт-һи-пемөс-лов тыдавтөм, шыч-һи-
рач олөм шы кызтөм. Сөмын жуһакылісны, орјөдлісны
смыһөсө еікт-вестыс, інастөм-ылалөм өтка-пулајас.

Пырісны еіктө вјж-паскөма, чорыд көрт бөрљаа јөз...
Локтісны лымкөд щөщ өткадө, медым лымјыскөд-жө щөщ
бөр ас-тујөдныс пышпыны-сывны, лымјыс сыліг-моз.

Пырісны ловтөм еіктө. Некод ез пет налы һаһ-солөн
паныд.—Вөліны најё—некодлы ковтөм, кортөм гөетјас.

8-өд во.

Сартаса-біөн.

(19-öd вога серпастор.)

Көзыдыс отаро зевтө... Швачкылө чездалоны кын-
нујас. Шкооов-гораа потоны кондајас... Сөз. Ұырыд козув-
јас көзыда қорғисны јенежеаң кын му-вылө.

Мунөны вiт вујөр вөрөд. Мунөны... Кодјас-нө тајөјас?
Мортјас-ө, эверјас?! Кытыөе-мыј вөр-шөрө воисны?

Мунөны... Виңтовка-пишцалјас пельпомјас-сајын. Ноп-
төм ношторјас мышканыс лотјалө... Лым-сурја-код тыөр-
төмаөе вујөрјас—ус-і тош пуэөма-јіэөма өглаө паскөм-
көд, чужөм-ні нырвом оз јансав.

Мунөны котөрөн-сорөн. Паскөмныс увјасө лестукөн
колалө, чужөмө швачөдө лысјас.. Морөсөз-судта пөрласөм
пујас-вөмөн вујөны... Кокјас—вiр-ула дој, кын көмкот
зыртөма тырдөз...

Мунөны-пышјөны војтыр, пышјөны жежд-гыж-улыс
најө Бөрсаңныс вөтчөны, боксаңныс пановтөны,-орөдөны
тујнысө; воэ-выланыс бара жө паныдөн лөктөны... Кык-бі-
кост лоіны војтыр, жугалі-пазалі отрад,—коліны-вiтөн.
Јемпыс ыжда роэтор муртса сурі тувкөитны-кежны туј-
вылыс. Шыбытчісны вөрө

Ұурсуніны пырісны пармаө војтыр. Ылышитіс-зөбіс
војтырөс вөр. Вошіны. Вошіны ловја чутторјас океан-вөрө.

Вiт вој-һiн уэтөмөе војтыр, вiт лун-һiн сојтөмөе...
Јурјасын жуңгө, пелјасын тiңгө, кынөмјас кыскөма-нуқыр...

Беекөдчісны прөсек ордым-туј-потасө. Пемыд. Кіма-
лас мунөны. Вошласны күтісны ордым вiэ-потассыс.
Јукалісны ши-пуртөн сiрөд-пу конда.—Јаг-шөрын төлын
кыбөда-бі лоі! Гулыда лонтыөө кiјасын сартас, прожек-
тор бiөн-моз јуклөдлө југөрыс гөгөрыс сулалан пујассө...
Вујөрныс асланыс сартасааң бөрвывтiныс жөзө: жеңдав-
мылас, нужавлас, пу-куза сувтлас, вөр-пу-јылөзыс тув-

гыглас-кајдас.. дōла-биōн лонтыгō сартас — вoзчунјас
сотō, пōжасымōн сотō, чалјасыс-нō — „пiалō“, кын.

Воласны кокујјас... (Oз морт кокуј!) Co тонō шавк-
јōма-мунōма вoзвыланыс куѣ кока јōра, ылō шыблалōма
коклекјассō... Мōдлаын сувтлōма да пiпуōс волōма-јирōма,
вылыс сузлалōма веж кырессō. Муртса вoзвыланыс мет-
кылтōма-мунōма сан, вешјōма јōз-мунан туј-шōрсыс.
„Шпыррр“—кылō кыпōдчiсны репасыс тарјас, повзiсны бi
југōрыс: ѓтi, мōд, уна...—гылōдiсны ну-јылыс гыбрссō
мунысјас јур-вылō...

Мунōны... Јураныс чардби-мoз жōзiсны ветлiсны мōвп-
јас: горт—јежыдјас-кiын, Сыктывкар бoстōма; вoјвывеањ
вōтчōны, рытивсањ лoктōны; шыбытчывлiсны асыввыв—
Щердiнō—бара-жō јежыдјас; кыщ-пiын лoины; кытчō-мыј
воштыены?—Кoлтчыны гортō? Кoсны, да сетчыны јежыд-
јас кiō?!—Oз, oз вузавны аснысō најō!

дум-выланыс услō горт-керканыс, пōт-кынōма-олōмјас...
Med!-гортын-кō колiны шoныд патчōрјас, јōртōдјасын
сoјтōм-на та-вoса њањјас, Med! (јежыдјас-тон жōрiтасны,
med горшаныс тасасас налы!)

Мунōны, јураныс бергалō думјас: „мед, ѓни-кō пышјам...
—ветлам во, кыкōс, кујiмōс, уна-њiн ветлылiм вiт-квaјт
во-чōжōн, нōшта-на ветлам! Ветлам, медтыкō кычкō мын-
лам тајō кыщ-пiеыс, да ѓтлаасам бōр ас-котыр јōзкōд“.
Кōсјысiсны вoбдчыны тсентрōѣ...—„Мōскуа ас-кiын-на!
Сетōны сōвмōсыс-јaдрōыс мiјан: Лeњiн,... уваѓн, на-вок-
котырыс“... Сiзi мōвпалiсны најō, гōрд-зарњi кoзулōн
зiрдалiс вoзвыланыс выл олōм налы, тојлiс-вōтлiс вoзб,
пыр вoзō...

А кōзыдыс ѓтарō зевтō... Швачка кылōны потласōны
пујас... Чепōлтō пелјас, „пiјалō“ кeпыстōм-чуњјас, пыч-
расō-јōжгылтчō пыдōжык шыг кынōм-выѣ... Паскōмныс
увјасō лeстукōн колалō, чужмō швачōдō лысјас... Но oз
сувтлыны—мунōны, мунōны—бōр лoктōм-выв!..

Војвывсаң—лунвылө

(Туж-вывса пасјөдјасые).

BOHNER — JOURNAL

(THE NEW YORKER)

Ежва кывтчөс.

Воҕ асыв. Жежыд-бугыла тувсов вој бөр-вылө колі: гырмө былалөм сінјасыс сылөн—мытчыё шонді. Тувсовја-гажа лун му-вылын пукыны көсјө. Чөскыда садмөдчө ывла. Сөкыда палөдчө ужалыс-јөз. Унзіл Муз-векавтөм кі-кокјас нұжмөдлө. (Кыз час-куза војвывса тувсов луныд оз лез шөйтчыны пөттөзид.) Оз уҕтөд! Медеаһин термөдлө ва-вылын ужалыс-јөзөс, пурјөн кывтысјасөс. Лун-і-вој лузгөны кывтөны пурјаяс Ежва-ју-куза. Шыналөны пур-вылын біпурјас. Јөжгыласөны вадоркајјас-моз бі-дорын јөз. Јирмөг.

Јежыд бобув-моз ласкысөма кыр-бердө паракөд, вугралө. Но-і сјө-һин ловзыны көсјө—пуркјө-лонтысө сөд щынөн, ветлыс-мунысөс чуксалө кылө: „ен у-у-у-э!..“ Көтөртөны нопјаяс вадорө. Кашкөны. Сөлісны. дргөмуні ныщкөсыс паракөд гырклөн. Чукті-торјалі кыр-бердыс, гызымтө нөжјөнөк шөрлаң. Петіс ју-шөрө. Бытөб-кө дом-јылыс мыні. Мөдөдчіс ва-кывтчөс. Шуркнөтіс гөрд-ур-моз зіб-јылө плаг, шпорөдө, төв-јылын варов... Јычыда долыш-тісны мунысјас, пукалөны палуба-вылын долыд сөлөмөн, бытөб думсыныс елшөны паракөдөс: „іч, сөлым-жө,—ен-жө уҕіт колһныд!“.

Ежва-ју паскыд,—төран. Жужыд-на, он сібды, һинө-мыс повны. „Но-кө, лезлам мі—„полныј!“,—шуіштіс капитан маһиналы. Рөдтыны мөдөдчіс лажкыда, „комын-сывја көбыла“-моз, паракөд. Быгілтчө-векласө сін-возын.

Вылөжык кыпөдчө шонді. Пур-вылын кывтысјаслөн шоналө кі-кокныс, варовітөны вомјасныс—пурывывсаң-пур-вылө векласөны кывјасөн, горөдалөны сывны. Кык сода-гүдөкјас том јөзлөн һажгөны:

„Кру-ка ны-ра Ку-ку-ррө-ө-ө...“

Ежва-јывсаң Кардорө-ө-өз...“

Кун-на, рун-на, ка-а-а!..“

Отторја пурјаяс паракод туј-вылын. Ҷик-һин чајтан-
да зураган-вот...—Кеж! Пурја веєг пельнас оз лапһитлы.
Пановтис. Из-кѡжа-ди-моз ва-шѡрѡ пур вѡрѡывтѡм колы.

Лым јокмыл-моз пукѡма мылк-јылѡ Ульана-Совхоз,
важ јенјаслѡн пазѡдѡм поз... Чѡвпан-код ыб-вылын кѡза-
јас, мѡча вежѡдѡ ѡѡимјас сен, еинмыдлы долыд. Но важја-
сыс сылѡн кытыскѡ дум-вылѡ локтѡны, локтѡм полокала-
вѡчкојас казтывлѡны сы-јылые. Шобрѡдлѡ лок вѡт вѡта-
лиг-моз:—куз еѡд паскѡмјас, јурејјас—лоз,.. кыз ѡгѡлтчѡм
рушкујас, гѡрд-бана чужѡмјас... Зывѡк Кытыг-кѡ мѡгтѡм
сыланкы в кыпѡдис, тѡд-вылѡ уеі, „спасажтчыејас“ пеж
олѡм-јывеыныс лѡеѡдлѡм кывјас, вѡчко-сылан гласѡн:
„Блажен муж, не ходи в Куж“... Шунтѡм. Кулѡм-морт
шојѡн пѡлыштис, бакпасѡм-һујтеалѡм олѡм-дукѡн ѡвтыш-
тис... Сы-шѡрѡ-возѡ кодикѡ нывбаба-муные паракод-вывеан
пернапас чѡвталѡ-лѡдѡ, ѡнѡс арталѡ-тѡдѡ: „со-пѡ-ѡд мана-
јасыд мыјјас вѡчлѡмаѡе“...—Манајјас?!—Ез комі ужалые-
јѡз аслае трудѡвеј грѡпјаснае тајѡ овмѡссѡ лѡеѡдлы, каз-
насѡ манастырлые суктыв!—јѡјукѡј, анѡј!—кор-һин-нѡ
дурдан те сѡзѡкѡ мѡвпалѡмеыс?!

Паракод рѡдтѡдѡ возѡ. Пожѡм еікт, Руч... Ылысан
тыдалѡ Аныб-чурк куш.—Тышлајтчѡм гѡрдјаслѡн јежыд-
кѡд,—(вылѡнга, свежѡј-на казтывлѡм—пуртѡн-моз кырлалѡ
ѡлѡм.) Войвывса јежыдјаслѡн жеһидѡик немпома ыждалѡм,
мортјасѡс вѡјалѡм. „Јѡ-чомныс налѡн,—бара мем тѡдвылѡ
уеі мојдкывјые кывјас: „Кѡчлѡн вѡлі пу-чом, ручлѡн—јѡ-
чом. Тулыс воіс да ручлѡн јѡ-чомыд-і сылі“...

Чуклѡдлѡ-муклѡдлѡ Ежва—кырѡдѡ-буждѡдѡ выл тујјас
вѡчалѡ, оз інасла пессѡ, кызѡк оз інасла морѡсын ѡлѡм
возые пыр корѡ-на олѡм...

Јаг керѡс, шѡщкѡс ін. Пѡддѡельнѡј јаг. Тыдыштѡ
„Шѡјтчанѡн“ музѡма-јѡзлѡн. (Јежыд, јала-подула, гажа
јагыһ—кујлѡ сен Жан-Морѡс ыжыд думјаснае гуын...)

„Палѡдышт јурсадѡс,
асылѡј-чојѡј!

Ну, менсым шојјасѡс,
Ежваѡј-јуѡј!“

Паракод таркѡдѡ, оз сувтлы термаѡѡ возѡ, терыба
бордјаснае вартѡдѡ-муһѡ, вочасѡн думјас ѡлѡмѡ течѡ...

„Вартыс“-Югор.

„Пармаса војтыр,
Чуд-Комі котыр,
— Морт тужо
агнытö пунктöж!..“

(Ж.-М.)

...Кöни-бара те, Вартыс-Югорöж-а? Ловја абу-нын, шон-жанöж? (Вужöрыд тенад-тај еив-вожö сувтö!)

Kodі ез тöдлыв Югорöс! Быдлуна „гöет“ паракод-вылын. Быд паракод-вылын белеттöм „бесплатней“ пассажир. Ежва-куча: Кулöмдинсаң Сыктывдинкарöз, Сыктывдинкареаң—Совдорöз, Совдореаң—Кардорöз—öтарö-мө-дарö, кымыныс-бара те гежмавлін Ежва јусö-а?! Ва вое-сөмсаң гожöм быд јі куттöз ветлан, кывтан-катан, лун-ни-вој он тöд, горт-ни ин, коңөрöж, он адзыв, постöм көк-моз... Јöж-улö летчöмыд, озыр-јöзöс, купеч пијанöс, тешитан, пинысö жерјöдлан налыс,—еинва-пырыд серам петкөдлан—„вартан“, јөктан, сылан, бөрдан, кевмысаң—һаң кусөк коран, румка вина пычкан...

Быдöн тешитчылысны те-вылын—тöдтöмыс і тöдсаыс, рочыс і комиыс—те-вылын, коңөр-код морт-вылын. Кымын јөг бара вöлі тенад балабöжад-а, кымын гад коклабöрад, гырзза помјасад?! Кымын ведра еинва бара те кietлін ас немнад-а? (Курыд ö, јумов-ö вöлі тенад еинваыд—сijö һекод ез тöдлы, да-і тöдныыс тенеыд сijö һекодлы могыс ез вöв. Теöз-öмöж-нö кодлыкö шог вöлі!)

Kodі ез тöдлыв Югорöс! Серамыд і жалыд шöц öтпырјөн петас, сы-вылö-кө вижöдлан: куз гырејас, жени-дик керпом-код кыз кокјаса,—зоһнассö—муртса аршыныс жужыджык лöб, морт!.. Јоe пыдöса манак-шапкаа, пöд-расник-шоја, һајт сыликöртöда, руз-кисеөм. сырјі-леткі öшалö жебыник туша-вылас паскөмыс, һајт... Көмтöм, вартчöм-потласөм кокјаса, һекор коeмывтöм еинва чужöм-

бана... Коркө-бара те уэлывлн ен-а? Коркө-бара те тыр-
нөт, немтө корлн-да, вөлін ен-а? Мыссывлн ен-бара те
көт өтчыл снванад-кынчн-а? Коркө-бара те көт өтчыл
садтөм-код, вексө јүлн-да вөлін ен-а? Туплаелн палуба
жоқ-вылын, кок-улын, — качегар пач дорын, трум пыдбсын..
Тенө талавлісны, чужавлісны, тојлавлісны кытчө-векалдө..
Вылдө те д сувтліс „белеттөт“ ветлөмыд.

Кымын вежај-вежаң-бара тенад вөлі-а! А вөлі ез, өтн
көт, эік өтнк морт теныд, кыс-нын ескө „вежај-вежаң-пыд-
дн-да, прөстө **морт-пыд-дн** коднкө теныд!!! Коркө, өтчыл
көт, јөз-снн-воэын те муртса-кежлө долнн-ен **мортнас, пра-
меј мортнас, кыккока пемөсыс**-кынчн вылөжык пуктыв-
лісны-ез?!

Сецөм вөлі тенад олөм-вылөмыд важөн, воэза олан-
кадјасө, шуштөм-дырјасө. Снз тенө пыр, сецөм чужөм-
банөн, адэывлім-төдлім уна, уна во револүтснјабэ...

Медбөрјасыс Јогорөс ме адэывлі во нөлө вт-сајын.
Адэі і ег төд Јогорөс, „јөј-Јогорөс“ „Вартыс“-Јогорөс.—
Сецөма вежеөма, сецөма төдтөммөма мортыд! **Палалөма-
сад-мөма, вылыс чужөма, Октябр-вайн мысөма-пыртчөма**
Јогор! Абу-нын важ-код најт, абу-нын кнсөм паскөма—руз,
— абу-нын сннва-бана, оз-нын горзы „вежаң“ да „вежај“,—
шөвк-код мнјан Јогорыд: лым жежыл шабдн дөрөм-гача,
шылөдөм јурсн, молөдөм тошјаса,—сулалө кыр-јылын,
тошсө малалө,—вөлісн асө „чувствүтө“-кылө мортөн,
„настојашщөј гражданинөн“, первој-на аслас немнас. Абу-
нын „јөј“-Јогор, а Јогор Ігнатјөвич Ракин, Пу-нім снктыс
крестанн.—Вөлөма і Јогорлөн аслас горт!! А воэын
некод ез-і төдлы кытыс снјө ем, ез чајтлы некод, мыј
сылөн щөщ мортлөн-моз-жө вөлөма чужан-му, горт, кок-
улас „пөщва“!.

Уна вөлі „јөј“-Јогорыд-код мортыд Росснја-пач-
тала мнјан, револүтснја-лотэ. Ен-ө те, **зоннас комнөј,**
сецөм вөв воэын, **јөј-Јогор-ннма,** снз-өд тенө буракө лыд-
дывлнсны-төдлісны, сы тујө пуктывлнсны, те-вылө вылысаң
зывөка внэөдлісны мүкөдјас „сөстөмјас“.

Көрттүј-пөлөн.

„Кодыг-нө пышјө?
Kodöc-нө вөтөдө?
Гашкө нө сүдны
Kodöc-кө көсјө?!
Пышјөдө менө-ө, kodöc,
Вөјвьлыг лун вылө нуө?!
— Kadсө ..-тај сүвтөдө.
Жеңидик немпомсө мортлыг
Содтыштны көсјө“...
(„Көрттүј“)

Ылө-һин колі Комі му... Кіно карһинаын-моз вежласө ейн-воҗыя. Воласны өктјас, карјас, вөрдјас, ердјас; оравлытөг сарвиҗоны телеграп-сурјас туж-пөлөн; лөз вөһ-моз һугласаан-чукыл-мукыл колөһны бөрвылө јујас...

Наҗмылас, өдҗылас, җикөҗ јөҗмылас, дөдөдавлытөм чаһ-вөв-моз чөпсасө појездным мијан. дөлөдө-нуө, төвчө борда-моз, пуркјө өдд шыһөн, горзө лок җвер-моз: Е-е-еј! Kod сені—ке е-е-ж!..“ Ворсег-тыр мунө, ошјысө суслуннас, шердјө вагонын таг-коллөс-моз мунысө. Мукөд-дырјі „ттан“—сүвтас, кок-јывеыд усап. Паныдасласны кык појезд ортчаа тужд:—„е е а р-р-р“—мунө сөмын.

Кымын воҗө, сымын јонҗыка вежласө туж-пөлөн. Шочаммө вөр-пујас, паскалө ердјас. Со тонө Волга-һин лөзалө ылын!.. Поліг-тырјі, һөҗһөһик, ышлолаліс-ыпкіс—„пшпо-ла, пшпо-ла“...—вужіс кысеіс пос-вывті паравоз.

Вежеһны іңјас, режеһны вөчасөһ-і јөзыслөн уҗјасыс: шыналөһны завод-трубајас, куҗыс-куҗ пабрик стрөјбајас пуксісны. Мунөһны лун-вылө вөјвьвсаһ кер-тыра, пөв-тыра куҗыс-куҗ појездјас; жуҗыда грузитөм вагонјас... Најөһлы паныдөһ лун-вылыс лөктөһны сөкыда увтасҗык платформа вагонјас: көрт-тырөһ, өдд ізшөм-тырөһ... Бру-һөдчө-чөлдөчө көрт, топыда мөртчөдчөма вагонјас пыддөс шөм... Турөһны реле-куҗа слөһ-туша гыреасө чугун-көрт

бѳчкајас Һерп-тырѳн... (Коркѳ-і мјаныге мѳдѳдчас таѳік-жѳ
—шомыс-і, Һерпыс-і, кѳртыс!)

Воѳѳ!.. Сувтов-керлас муртса-кеж појезд і—воѳѳ-Һын
бара. Мѳскуа!..—ѳугыліс-гѳрдѳасліс војвывеаҺ лун-вылѳ
пукалан-туј. Ѳтлаасліс татѳѳ—лунвылыге, војвылыге, рыты-
лыге, асылыге,—ставыс! ЧераҺвез тыв-сѳтѳ кысисны туј-
вожјас. Мільѳн јѳз чукѳрмыліс, сѳ појезд ѳтлаасліс, быд-
сама-сикаса тѳварыс-кѳлујыс вежеіс, ѳѳі здукѳн бергѳдѳіс
зев уна јѳз! Жубѳны-ветлѳны кар-вывтї, улїча-тырнас вї-
зывтѳ шыѳѳм кѳѳувкоткар-моз... Зык-ы-ыс! —Буксѳны пара-
возјас, вурзалѳны-сылѳны автомобилјас—баксѳны межјас-
моз, Һїрзѳны кѳза-моз... Зымгѳны-ѳолгѳны трамвајјас,
ѳаткѳны із-вывтї кѳрт-кока вѳвјас...—Шын-буус!..

Мѳскуа—шѳр СССР-лѳн! Мѳскуа—сѳлѳмыс ужалыге-
јѳзлѳн. Мѳскуа—абу сар! Мѳскуа—лѳѳ мам посҺї ас-кывја
јѳзлѳн.—Кыѳї-тај сѳлѳмвуж-бердѳ локтѳны вїрсѳнјас кї-
кѳкыге, тушаыс, јурыс,—сїѳї-жѳ кысѳны татѳѳ быд-вожсаҺ,
быд-јѳзсаҺ налѳн нуѳдыге-јѳзныс, туј-індыс, тѳждысыс
мортјасныс! Јѳпкѳ, оз дугдыв лун-ї-вој, ужалѳ-пессѳ ыжыд-
сѳлѳмыс СССР-лѳн!

Воѳѳ лун-вылѳ мунам. Колїны пабрїк-заводјас Мѳскуа-
гѳгѳрыс. Кѳрт ѳїҺгѳм, шын-пуркјѳм Һузвїж-рѳма кушјасѳн,
ыбјасѳн вежеіс. Пукеіс щѳцкѳсїн куѳа (кѳн-суро сѳмын
лајкјѳвјас, сѳнјас ..). Ідралѳны турун: ыщкѳны, куртѳны,
кыскалѳны гортаныс. ҺаҺјас вежѳе-на. Су—жеҺыд, шѳбдї
куѳ, бур. Кѳекѳмјас гѳрѳны.

Вѳр-пуыд дѳна тан, абу-тај мїянын-моз, оз туплас
пуа-кѳлујыд. Сїе шпалјас лѳсыда туј-пѳлѳныс течѳма
ѳїпасѳ, преҺїкѳс-моз. Сурјаястѳ абу-Һын сурѳма муас,—
кѳрт-јылын сулалѳны. Пощѳсјас абуѳѳе. Сїктјас—гї-ї-їѳ-
пуксалѳмаѳе му борјас-пѳлѳн. Керкајасыс, бытѳѳкѳ чалкѳс-
кујїма зорѳдјас ласвїѳѳны, војмѳмаѳе,-сѳдѳѳе. Кумјас да
мукѳд стрѳјбајас сѳмын-Һын турун-јур гыреаѳе. Мукѳдеыс
—їѳасыс вевт-вывеыс кїсѳѳма, ордлыыс тыдалѳ жервїѳѳ,
куш... Олѳны—шыҺкылѳ, пѳтѳѳе-тај муртса-а, унаыс оз-ї
кѳв, тыдалѳ налы. Уж-вылын, мїян-моз, оз термасны, оз
пессыны вој-вылын-моз, вѳрѳны Һѳжјѳ. (Гѳжѳм оз термѳд-
лы-а, мыј сесса) ГѳлыҺїка таҺјасын овлѳмаѳе важѳн: керка-
картаѳн-ї, сѳјѳм-јуѳмѳн-ї, новлан-кѳлујѳн. Бурасѳ-нѳ овмѳд-
чыныс—Һынѳм-вылын вѳлї: вїѳму—ставыс помещїцїк-улын,

нажеткајас—абу. Кытчö он бергöдчы—сен-і помөщцiв: туруныд „коса-вомтыр“ оз еур, мујасыд „дукöс-тув“ пастаёе, кыз шуасны. Мун-да і ов сөгга. Сiктјас-вылö вiчöдлан-да öнi важ пöвсас көн-еурö тыдышталö - нiн Сöвет-дырға выль-вöчöм керкајас: көрт вевтаёс, пу-вевтаёе, пелкiнiкöе. Овмöдчöны нöжjöнiк. Медја.

Öтi-пöлöс зуркыд вагонын мунöны быдгама jöзыс: служашцеј-і, робочеј-і, крестанiн, важ озырјас-і,—ставыс öтлаын. (Быдөнöс-тај öтвыјö воштöма револютсiјаыд.) Öртчөн пукалöны крестанiн важ озырö кыссыкöд, служашцеј-робочејкöд. Сöмын думјаснас најö озжык-на öткывjö воны, вiтчыеöны мöда-мöдөыныс, кывjөн ворсöмыс полöны —лөнöежык важ-озырö кысыејас да служашцејјас. Сыпыд-дi, возын чöv-олиејас,—крестанiн да робочеј,—аснысö кутöны прöста: еорнiтöны гораа, вiставлöны мöда-мöдыслы некöдыс-повтöг ассыныс думјассö, ужјассö, олöмсö. Сорнiтöны-і полiтiка-јылыс.

Кылöны сорнiјас уна кыв-вылын Оз повны, гораа чуксаёны вагонсаң мöд вагонö татара, мукöд. Оз јандыены асланыс кывсыныс-сорнiеыныс. Некод најöс важ-моз öлöдыс, сералыс абу. Роч оз-нiн лыет татарiнлы шуны: „чего лопочеш татарин“... Оз-нiн лыет дöзмöдны „порс-пелöн“ сiјöс. Јеврејöс оз шуны-нiмтыны „жыдөн“. (көлöма нiн рочјаслөн парсалан-кадныс нероч-кыла мукöд jöз-вылын).

Нöшта вешjöг-мöд мунiм. Украина пукеö. Кылö-нiн украинаса-кыв: сорнi, гiжöд, сылöм... Вежеöны војмöм рудiнiк iзбајас (керкајас).—Мытчасöны сад-пöвстi украинаса хатајас, жежыдыс-жежыдöе, кызi-тај оз-сiк зорiчјас веж-турун-пöвсын... („Гомажбырöј, олан iнöј, муса Украинај!..“—дас во-нiн ме ег волив те-ордöз.)

Куш-иныс öтарö паскалö. Ыбјассö сiннад он сүз: јенежтас-помöчыс—кöзаяс пыр! Кöз-костјасас коккöмјас плавгысöмаёе, дона сöд ној пластјасөн кулöны, зев-паскыд отаёе. Лöзов-веж-рöма зөр мујас пылквiчöны. Костјасас, на-дорыс векнiджык ота, лым-код зорiча гречајас вольсаёны, жежыд шабдi-дöра-моз куча лузвiчöны шондi-возын.

Вежсiсны вөр-пујас. Ылö-нiн колiны пожöмјас, козјас. Паныдөн локтöны тышујас, тополјас жужыдöе туж-пöлөн.

Шочбе лун-вылын жуас, дај поснідде најо: ватомбе, лачкыд кырабе, ты-ва-коф лонбе.. Пое —Тыв бордсе шевго-дмабе, чов сулалоны мылкјас-јуылы тырые жбыргана төв-мельнча кумјас. Лонбе-на өні. Регыд-і најо жбыргыны мөдасны, зарнја еу шобди ізны.

Харков. Тани вундоны-нин Мөвкјоны-шеналоны куз-пуа-курана - косади мужикјас еу, борывитыне бабајас вонавлоны колтаб. Волисны бакчајас. подсолнеч-градјас зон мујасон, вижбе: тырые телегаб доддалом ошјас.. Поводда —кос. Шонди —пое Космоны гож-возын чипасө течом кирпича ізас псе .. Нањјас жежыдбе, —чегө.

Зик-нин өтеп пукөс.. Сөд-сади бусалоны тујјас, вољсасө туј вылын кузала ізас. Шылк-кыскөма щөщкөс, дор-ни пом некөн оз тыдав.. Нањыс!.. Со-тај көн вөлөма СССР лон нањ кумь! А мујас пыр на паскыды-паскы-дөе Ыщкөны нањјасө тани 2-3-вөла машинајасон. Бор-ывитые чукөртөны турун јурөс-моз Пуркјө-бусалө машина, шаргысө чегө кос ізас. бусөмабе сөдде вундыејас.

Вој-вылын мијан тулыс-на сулалө вөли: быдмө, зорзалө, —веж.. Тани со тулысыс ыло-нын колөма, гожөмлөн помыс-нин тыдалө, төдчө турунјас-серти: зорізјас төвчөма, вотөсјас кіөмөма, турунјас унжыкыс вижбе-нын (өні-вежон-чөжөн сизі вежлагис өін-возын: вөр-сарство, өтеп-сарство, ва-сарствоа мунис өін-пыр) Војө мунам. —Ерд, ерд.. Путор, ни куестор некөн оз тыдав. Курганјас тыдышт-ласны кор-сүрө ылын, бытөбкө тырые нањ чөвпанјас шыблалөма муніг-мозыс кушөмкө важ багатыр..

Төдвылө уеі поетлөн кывјас:

„Далеко, далеко,
от кургана курган“...

Војјас пемыдөе тани. Козувјас арөа сез војын моз зірдалоны. Оджө пемыдыс вевтө муежсө шонди сајалөм-бөрын бытө сөд ошөд-(занавес) ошјас. Көнкө ылын пемыдас кылө важ українаса ыланкыв.. Пөлөс велавтөм целјаслы (Важөмыс і вылеыс таңјасын вөлөмторјаслөн дум-вылад уөө: Запорож еечјас, донса-казакјас—војнајас, бунтјас.—гөрдјас-і жежыдјас — чорыдкөсјас мунлөм на-костын..)

Пуркөдө-мунө өтеп вывти појезд:—лун, мөд, вој, і бара вој, а помыс век на оз тыдав щөщкөс-ін өтеплөн.

Мөд-суткі-помас корко вөлігәні күтис тәдчәны һәуна веж-
ғыштөм: гырыг гы-сера лоны күтис мусерыс, кызі-таж
саріг-ва јона гыалөм-бөрын оз вермы регыдһн дөһны—
дыр-на гыјасыс лажјаласын-лолаласын, —сөщөм-жө пукәис
мусерыс таті.

Өвтовтис лун-ывысан улруөн... Тыдалө, абу-һын ылын
сарігыс ачыс.

Кызі-таж сөз-дырјі парма - чурк, вөр - пујыв-вомөн
ылысан тыдалө-лөзалө, сіз-жө јенежтас-вежөсәс лун-вылын
мытчыәс саріг, кельд-лөз ваа.

Орі, помасәс сәтәп. Сарігө лүкаәс көрттуј.

9-өд во.

Журналды

«Ыжыд-висты»-серпасторјас

Шыг воӱ	5
Трипан-Вае	12
Шог асыв	20
Сартаса биӱн	25

Војвывсаӱ—лунвылӱ

Ежва кывтчӱс	29
Вартыс Јогор	31
Кӱрттүј-пӱлӱн	33

Цена 35 коп.

В. Т. Чисталев. Рассказы.